

ROMANIAN PROVERBS REGARDING WOMEN

Dana Matei

Lecturer, PhD., University of Petroșani

*Abstract:*The present paper intends to reveal, through some examples, the huge discrimination of women in Romanian proverbs which is not a singular one. All the popular cultures of mankind consider women as subordinate to Man, thus offering her a limited role both in History and Culture. These linguistic forms of oral communication represent a frame of the mentality of human collectivity in which women are criticized and interpreted sometimes not quite fairly and sometimes even strongly biased. Due to the fact that proverbs have gained authority in time, this fact still contributes nowadays to social discrimination of women in our society.

Keywords: women, proverbs, discrimination, folklore, collectivity

Considerații preliminare

Transmise de-a lungul timpului pe cale orală, din generație în generație, proverbele alcătuiesc un tablou al mentalității popoarelor, al psihologiei populare, în principal al colectivităților rurale care prin formularea unor mesaje scurte, pline de expresivitate încercă să își reprezinte realitatea înconjurătoare, relațiile interumane, existența cotidiană prin observații condensate izvorâte din experiențe imediate. Ele „răsar din viața practică și din firea omenească, care e pretutindena aceeași în ceea ce privește patimile”.¹ Practic, nu există popor care să nu rezume experiența sa de viață sub formă de sfaturi, pilde, avertismente sau formule de caracter general cu scopul de a ghida omul în vederea unei conduite adecvate în societate. Ca produs cultural al societăților tradiționale, proverbele formează obiectul de studiu al folclorului, fiind cercetate, alături de ghicitori, ca o categorie estetică și literară.

De multe ori, în definițiile date proverbelor se evidențiază caracterul lor filozofic, întrucât expresiile paremiologice conțin informații legate în principal despre om, despre situația sa în lume, felul său de a fi, implicând defecte și calități, vicii sau năravuri, constituind un ansamblu sapiențial de genul literaturii gnomice, în care „omul apare întotdeauna și ca subiect și ca obiect”.² Referindu-se la o paletă largă de aspecte existențiale, la o tematică diversă, s-au încercat definiții atotcuprinzătoare pentru proverbe, dar nici chiar cea mai complexă definire a acestor formule de comunicare orală nu reușește să cuprindă întreaga semnificație a lor.

Renumitul folclorist Archer Taylor definește proverbul în primul rând ca fiind expresia înțelepciunii celor mulți, o invenție verbală a unei persoane care folosește idei, cuvinte și forme de exprimare familiare care contribuie la acceptarea și transmiterea lui pe calea tradiției.³ Wolfgang Mieder arată că dacă formularea făcută de o persoană conține un element de adevăr sau înțelepciune, pe lângă obișnuitele particularități de realizare specifică precum aliterația, rima, elipsa, paralelismul, proverbul are toate șansele „să prindă”, mai întâi în cadrul restrâns al familiei, apoi al comunității sătești și apoi, prin extindere, la nivelul unei regiuni,

¹ Gaster Moses, *Literatura populară română*, citit la <http://www.digibuc.ro>, p. 200.

² Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 253.

³ Archer Taylor, *The Wisdom of Many and the Wit of One* în “Essays on the proverb”, editat de Wolfgang Mieder și Alan Dundes, 1994, p. 8.

țări, ajungând, în cele din urmă, să circule și să fie cunoscute în lumea întreagă.⁴ Pentru ca proverbele să fie cuprinse și acceptate pe scară largă în aria lingvistică a unui popor, ele trebuie să fie repetate de către membrii unui grup determinat, dobândind astfel autoritate, exprimând în felul acesta valoarea unui adevăr incontestabil.

În paremiologia românească, statutul proverbelor a fost studiat în cadrul faptelor de folclor din multiple unghiuri, fiind cercetate ca forme de cunoaștere din perspectiva experienței și a observației umane, drept elemente de înțelepciune populară, dar și ca manifestări lingvistice cu caracter filosofic. Ele impun anumite norme de conduită morală și socială, din care derivă principala lor funcție didactică. De asemenea, au fost studiate din perspectivă lingvistică și poetică. Pentru unii, proverbele reprezintă o categorie folclorică aflată la confluența dintre speciile culte (maximă, aforism, pildă) și cele populare (zicătoare sau zicală), apreciindu-se că nu fac parte din cultura tradițională rurală, dar menționate ca specie a genului narativ în proză.⁵

Problema definirii lor este cu atât mai dificilă cu cât în spațiul cultural românesc proverbul nu întrunește o accepțiune unitară din partea cercetătorilor (aceeași situație sau stare de fapt caracterizând și spațiul occidental), termenul fiind asociat cu alții de factură populară, contribuind la crearea unei posibile sinonimii între aceștia. Pe parcursul secolului al XIX-lea, când apar la noi primele culegeri de folclor, circulau în paralel cu termenul „proverb” și alte denumiri precum „zicală”, „parimie”, „pildă”, „povățuire”, „povestea vorbeii”, „vorbă”, „vorba ăluia”, „cuvinte adevărate”, ultima sintagmă întâlnindu-se în titlul marelui dicționar al lui Iuliu Zanne. Confuzia devine astfel mai mare, cu cât proverbele au fost asociate cu alte specii sau enunțuri scurte, precum ghicitorile sau alte expresii paremiologice. Această dificultate legată de terminologie se datorează eterogenității materialului cuprins în colecțiile paremiologice, o cauză fiind aceea că această categorie folclorică de circulație orală „a cunoscut de timpuriu înregistrarea scrisă și, prin aceasta, interferențe masive cu expresii de tip similar aparținând stilului cărturăresc”.⁶

Proverbe despre femei

Articolul de față își propune să urmărească pe calea proverbelor, în primul rând, ceea ce Densușianu considera a fi scopul folclorului, și anume „felul de a simți al unui popor”, faptele psihologice care se pot extrage referitoare la modalitatea în care colectivități situate pe o anumită treaptă de evoluție socio-culturală considerau femeia în multiplele ei ipostaze de fiică, soție, soacră, noră sau simplă cumeatră. Studiul acestei tematici ne poartă mai adânc în cercetarea familiei ca expresie a vieții sociale, economice a civilizației sătești arhaice, în cuprinsul căreia raporturile între membrii familiei aveau un caracter prestabilit, rosturile fiecăruia funcționând după legi vechi care au impus în decursul timpului o autoritate ierarhică,⁷ o rânduială bine stabilită a cărei încălcare va fi sancționată în proverbe prin ironie, batjocură, umor sau duritate verbală. Interesul se va îndrepta asupra proverbelor în care se face distincția genului între bărbat și femeie, cu specificarea că noțiunea de gen nu se suprapune pe aceea de sex. Genul se referă nu la diferențele biologice între cele două sexe, ci la cele sociale, psihologice și culturale dintre bărbați și femei.⁸

⁴Wolfgang Mieder, „*The Wit of One, and the Wisdom of Many*” *Proverbs as Cultural Signs of Folklore*, în „Behold the Proverbs of the People”, citit la <http://jstor.org>

⁵Ioan Viorel Boldureanu, *Cultură tradițională orală. Teme, concepte categorii*, Editura Marineasa, Timișoara, 2006, p. 73.

⁶Pavel Ruxăndoiu, *Proverb și context*, Editura Universității din București, 2003, p.8.

⁷Ernest Bernea, *Civilizația română sătească*, Editura Vremea, București, 2006, p.29.

⁸Salánky Zoltán, *Realități sociale oglindite în proverbe*, în „Anuarul de Istorie George Barițiu”, Series Humanistica, tom.X, 2012, p.85.

Genul a devenit, aşadar, un concept sociologic preluat de sociologia feministă care îşi propune reconsiderarea rolurilor de bărbat şi femeie tocmai pentru a nuanţa şi a oferi o perspectivă mai obiectivă asupra modului în care sunt percepute ierarhiile sociale.

Între bărbat şi femeie există deosebiri fundamentale, de natură fizică şi psihică, care determină un mod de organizare socială în care se acordă întâietate bărbatului în toate actele principale ale existenţei, avînd drept consecinţă subordonarea femeii, punerea ei în umbră, fixarea rolului ei într-un cadru bine precizat în care funcţia ei primordială se reduce la perpetuarea speciei, spaţiul restrîns al gospodăriei şi al familiei, creşterea şi educarea copiilor. Supremaţia bărbatului este unanim acceptată în toate domeniile vieţii sociale, în ştiinţă, politică, filozofie şi artă. Există şi puţine excepţii pe care le putem găsi în istoria omenirii care aminteşte de fapte deosebite înfăptuite de femei ajunse la conducerea popoarelor, dar ele sunt pomenite pentru că „trezesc interesul prin faptul că săvîrşesc fapte bărbăteşti şi nu sunt lăudate pentru virtuţile lor specific feminine”.⁹ Pentru unii, femeia se deosebeşte de bărbat prin înţelegerea mai adîncă a situaţiilor vieţii, capacitatea de transpunere în întregime în locul altuia, cu alte cuvinte depersonalizarea, sfinţenia, întrucît acestea sunt expresiile caracteristice naturii sale. Femeia în calitate de avocată, sportivă sau intelectuală ar fi anomalii împotriva firii, pentru că „armonia cosmică le refuză”.¹⁰

Avînd la bază autoritatea pe care le-o conferă perpetuarea îndelungată a tradiţiei asupra deţinerii adevărului, cît şi acceptarea lor de către colectivitate, funcţionînd ca modele normative, proverbele referitoare la femei reflectă prejudecăţi culturale existente nu doar în spaţiul românesc, ci şi în alte culturi dominate de supremaţia bărbatului. O frumoasă definiţie a prejudecăţilor o găsim într-o conferinţă susţinută de omul politic Constantin C. Arion în anul 1886, perioadă în care se auzeau deja în spaţiul cultural românesc voci care militau pentru emanciparea femeii. Iată definiţia: „o judecată preconcepută, o judecată dată nu de tribunal, ci de mintea noastră, cam fără conştiinţă, cam fără raţiune, una din acele judecăţi care şi-ar găsi formula în faimoasa axiomă: crede şi nu cerceta”¹¹.

Despre astfel de prejudecăţi, stereotipii sau constructe mentale asupra masculinităţii şi feminităţii dau dovadă multe proverbe româneşti. Psihologii au observat că stereotipurile iau naştere dintr-o economie psihologică, că ele se formează repede şi se schimbă foarte greu, „stereotipurile, impresiile şi experienţele noastre negative sunt mai rezistente decît cele pozitive”¹² creierul omului fiind mai sensibil la tot ceea ce ţine de factorul negativ în vieţile noastre.

E adevărat că există în tezaurul paremiologic românesc sentinţe care nu fac diferenţe între cele două concepte fundamentale de bărbat şi femeie, ele nepresupunînd discriminări între cele două condiţii umane majore, vorbind despre problemele omului în general, incluzînd în termenul „om” atît bărbatul cît şi femeia. De asemenea, întîlnim sporadic şi aprecieri pozitive la adresa femeii. Este lăudată chibzuinţa femeii (*Nevasta cu mintea bună e bărbatului cunună.*), hărnicia ei (*O femeie vrednică e coroana casei.*), se recunoaşte necesitatea împlinirii bărbatului prin căsătorie (*Bărbatul fără muiere, ca foarfeca fără soţie, ce nu taie ci numai zgîrie. Bărbatul fără muiere, ca cînd ar fi luat de Iele.*), se recomandă necesitatea dragostei în relaţia conjugală (*Decît mămăligă cu unt şi să mă uit în pămînt mai bine pîine cu sare şi să mă uit la soare.*) pentru că *Silita căsătorie e frigură de livie* şi chiar se acceptă anomalia dominaţiei femeii în spaţiul conjugal, dar numai uneori, ca o excepţie de la regulă: *Şi găinile cîntă citeodată sau Să le ascuţi şi pe ale nevestei, măcar din zece una.*

⁹Traian Brăileanu, *Bărbatul şi femeia*, în „Teoria comunităţii omenesti”, citit la <http://www.digibuc.ro>, p. 122.

¹⁰Ernest Bernea, *Îndemn la simplitate*, Editura Anastasia, Bucureşti, 1995, p. 110-111.

¹¹C.C. Arion, *Despre prejudecii*, Conferinţă susţinută la 3 martie, 1888, citit la www.digibuc.ro

¹²Aurora Liiceanu, *Soacre şi nurori La cine este cheia?*, Editura Polirom, Iaşi, 2014, p.16.

Paremiile sunt critice, intolerante și nedrepte la adresa femeilor, ele ironizează lipsa lor de inteligență: *Dintele minții la muiere tocmai după moarte iese! Poale lungi și minte scurtă*, faptul că sunt cicălitoare: *Trei lucruri nu lasă în pace pe om: vinul, femeia și banul./ Muierea cicală te scoate din casă afară*, leneșe: *Să te ferească Dumnezeu de femeia leneșă, mârșavă și risipitoare*, guralive și limbute: *Mai bine cu muta decât cu limbuta sau necredincioase bărbaților: Credința calului, a cîinelui și a femeii să nu o iei*. Veșnic nemulțumite: *Femeia cînd i-e bine, caută pe dracul*, bîrfitoare: *Cînd trei femei se întîlnesc, mai mult decât o sută gîște grăiesc*, cheltuitoare: *Femeia frumoasă este pagubă la casă*, viclene: *A albit și pe dracul*,¹³ femeia este un rău necesar: *Omul fără soție, ca o casă pustie*.

Femeile sunt discriminate încă de la venirea lor pe lume. Nașterea unei fete în sînul familiei nu e niciun motiv de bucurie, dimpotrivă reprezintă o povară pe care tatăl va trebui să o poarte pînă la căsătoria ei: *Fata mare, piatră-n casă. Fetele, la casa omului, îs pietre de moară. Cine are fete multe se închină la oricine*.

Iată un tip de mentalitate care ni s-a transmis din Evul Mediu și care mai persistă și azi. O explicație în sensul preferinței pentru băieți ar putea fi de ordin economic, avînd în vedere faptul că societatea Evului Mediu, caracterizată prin relații de producție, dar și prin cele de prădare, avea trebuință de războinici și de lucrători ai pămîntului și nu de țesătorese sau bucătărese: „Discreditarea de pe urma căreia suferă sexul femeiesc era, prin urmare, mai mult de ordin psihologic decât economic: presupusa slăbiciune psihologică, utilitatea economică mai redusă”¹⁴. Nu este de neglijat nici factorul militar care în cuprinsul societăților trecute a făcut ca puterea feminină să scadă în importanță și să fie reduse contribuțiile femeii la sfera căminului și izolarea ei în spațiul domestic.

În orice caz, în atribuțiile tatălui va reveni alcătuirea zestrei fetei (trusoul și dota propriu-zisă) care va face mai atrăgătoare fata, dacă aceasta nu are de partea ei o înfățișare fizică plăcută vederii: *Miile și sutele mărită slutele*. În funcție de originea socială a fetei, variază și înzestrarea ei, foile de zestre reprezentînd un indicator al stării sociale a fiecărei categorii în parte. De fapt, indiferent de clasa socială căreia îi aparține fata, fiică de boier sau de țaran, căsătoria implica o învoială de natură masculină, o negociere pusă la cale de tatăl fetei și ginere, care viza alianțe de putere, economice sau politice pentru cei dintîi sau scăparea de o gură de hrănit în cazul clasei populare. Foaia dotală, documentul înzestrării fetelor redactat cu martori și în prezența preotului, ca reprezentant al instituției bisericii, „se construiește astfel în jurul următoarelor antiteze: zestre-povară, zestre-blestem, fată-piatră de moară, multe fete-ruina casei, superioritate masculină-inferioritate feminină”¹⁵.

În încheierea căsătoriei, fata nu avea niciun cuvînt de spus, alianța dintre viitoarele familii avea la bază interese materiale, în mijloc se afla mereu femeia care „devenea un obiect de schimb între cele două familii.”¹⁶ Sentimentul iubirii era, în aceste condiții, neimportant, chiar exclus, vîrsta tîmpurie a tinerilor, aranjamentul căsătoriei în vederea obținerii de beneficii materiale, supravegherea tinerilor pînă la consumarea căsătoriei făcea ca dragostea să fie practic inexistentă. La aceste constatări se poate adăuga lipsa unor forme de curtoazie a femeii, fapt ce ar fi putut contribui la cunoașterea mai amplă a viitorilor miri, astfel că mariajul reprezenta „o convenție realizată sub pavăza prescripțiilor sociale și a tranzacțiilor prealabile în care părinții aveau rolul hotărîtor.”¹⁷

¹³De remarcat prezența multor paremii în care femeile sunt văzute ca prezențe malefice: *Femeia e sora dracului. Femeia e calul dracului. Femeia e scula dracului. Femeia-i dracul. Femeii nici dracul nu-i vine de hac. Femeia e capul dracului*. De altfel, ea se face vinovată de păcatul biblic al căderii omului (bărbatului) în păcat: *Femeia a scos pe om din rai*.

¹⁴Robert Fossier, *Oamenii Evului Mediu*, Editura Artemis, București, 2011, p. 49.

¹⁵Constanța Vintilă-Ghițulescu, *În șalvari și cu ișlic*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 170.

¹⁶Anca-Daniela Huț, *Căsătoria în familiile boierești din Țara Românească și Moldova în secolul al XVII-lea. Între constrângeri cutumiare și interes*, în „Buletinul Cercurilor Științifice Studentești”, 15, 2009, p. 89.

¹⁷Ștefan Lemny, *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*, p. 100.

Greu de căsătorit (*Ai fete, strîngi gunoaie. Cine are fete multe, însoară mulți măgari. Cine are multe fete, adună nebunii de pe drumuri*), fetele sunt ironizate pentru graba de a se căsători (*Fetele și după urși se duc.*), în special dacă o fac pentru avere în detrimentul iubirii adevărate (*Pentru bani luai stăpîn și mă băgai la stăpîn*). Se critică apetența femeilor pentru distracție (*La horă mă îndes, mă îndes, iar de furcă fug cît pot*) și se laudă hărnicia (*Casa e casă, cînd ai o gospodină în casă.*) Odată ce fata reușește să se căsătorească, mariajul devine o corvoadă pentru bărbat, un jug pe care acesta trebuie să îl rabde pentru că femeia *I-a pus jugul după cap*.

Așa cum s-a spus, o condiție importantă în încropirea tinerei familii la sate, dar și în spațiul urban, era zestrea, dota care cîntărea mult în mintea pețitorului. Potrivit lui Simion Florea Marian, românii se căsătoreau din trei motive: în primul rînd pentru a avea o consoartă „spre împărțășirea binelui și a răului” de-a lungul vieții, pentru procreere și păstrarea averii în sînul familiei și, în ultimul rînd, de teama de a nu fi arătați cu degetul „că degeaba s-au născut și trăit în lumea aceasta”¹⁸ căsătoria fiind o etapă firească în existența umană. Din acest motiv, familiile căutau ca tinerii însurăței să fie apropiați ca vîrstă (*Cine nu-ți este de potrivă, Îți va fi totu împotrivă*).

Biserica a avut un rol covârșitor în consolidarea familiei, ea a vegheat, prin învățăturile Sfinților Părinți și prin Codurile de legi, la viața enoriașilor săi, intervenind autoritar în tot ceea ce presupunea norma comportamentală a oamenilor. Scrierile religioase și discursurile prelaților, cutumele preluate din trecut aveau un mesaj bine îndreptat împotriva sexualității vizînd rezolvarea problemelor iubirii și a frămîntărilor erotice prin căsătorie „recomandînd o morală a abstenței și a iubirii caste”¹⁹ stabilind bărbatului o poziție privilegiată în defavoarea femeii.

Mireasa, odată ce părăsea casa părintească și își începea noua viață alături de bărbatul ales de cele mai multe ori de părinți, venea cu lucruri trebuitoare căsniciei: plapumi, cuverturi, veselă, animale, dar cea mai valoroasă era bucata de pămînt care rotunjea averea soțului. Bărbatul putea să închidă ochii asupra aspectului mai puțin plăcut al femeii, dacă aceasta contribuia la îmbunătățirea stării materiale a gospodăriei. Castitatea reprezenta un factor de mare însemnătate, atît pentru fetele de boieri, cît și pentru cele de la sate. În sarcina mamelor, care se ocupau în întregime de educația fetelor, mult timp singura formă de educație a fetei, cădea și paza moralității lor: *Cinstea fetei, preț n-are*.

Prin căsătorie, tînăra femeie scăpa de autoritatea paternă pentru a intra în familia de adopțiune cu o nouă identitate socială și un alt statut conferit prin preluarea numelui soțului. Aici se află sub ochii aspri și vigilenți ai soacrei cu care nora neștiutoare în treburile gospodăriei (*A intrat nora în blide*) va stabili, datorită proximității fizice, o relație încordată, pe care mentalul colectiv a fixat-o în formele orale ale culturii populare. Proverbele românești surprind tensiunea între noră și soacră, personajul negativ fiind mama soțului, convertită de tradiția populară într-un monstru feroce (*La noră, socru ca un părinte, iar soacra ca un balaur*), nefiind vorba niciodată de mama fetei. De altfel, poporul român face o diferență calitativă între mama băiatului (soacra mare) și mama fetei (soacra mică), acordînd cea mai mare importanță celei dintîi.

În paremii se poate observa atitudinea conflictuală din partea soacrelor, recalcitrante, intolerante, puse pe harț și devenite un fel de instanțe de asuprire (*Soacra cu nora, ca pisica cu șoarecele.*), dar și reacția nurorilor, terifiate de prezența lor, anulîndu-le parcă personalitatea: *Nurorile la soacre ca la niște urși se uită*. Semnificativă pentru imaginea soacrei ca stereotip negativ în cultura populară românească este povestea lui Ion Creangă, în care conflictul generațional între cele trei nurori și soacră se rezolvă prin anihilarea soacrei,

¹⁸Simion Florea Marian, *Nunta la români*, pp. 1-2, citit la <http://www.archive.org>.

¹⁹Ștefan Lemny, *ibidem*, p. 93.

arătînd ca imposibilă conviețuirea. Proverbele rezumă și ele acest motiv de largă circulație folclorică cu semnificații adînci la nivelul condiției umane: „*Soacră-soacră poamă acră, de te-ai coace cît te-ai coace, dulce tot nu te-i mai face*”. Există niște granițe psihologice care nu trebuie încălcate, fiecare membru al familiei are un statut aparte care nu poate fi schimbat: *Nici nora fată, nici soacra mamă*.

Comunitatea tradițională valoriza frumusețea feminină, dar așa cum reiese din proverbe nu se insista asupra unor atribute specifice care să confere un anume ideal fizic al femeii, decît de puține ori. Dacă bărbatul trebuie să fie mai puținel mai frumos decît dracul, e apreciată femeia „cu ochii ca mura”, cea cu ochii căprui „care fură inima oricui”, mai puțină încredere manifestîndu-se față de femeia cu ochii verzi „pe care niciodată să nu-i crezi”. Aceasta pentru că interpretarea frumuseții ține de gustul particular al fiecăruia (*Nu-i frumos ce e frumos, e frumos ce-mi place mie*), nu se știe ce ascunde frumusețea (*Ce e frumos poartă și ponos*) care în ultimă instanță este trecătoare (*Nu te lăuda cu frumusețea, căci ea trece odată cu tinerețea*.) Fata trebuie să aibă pe vino-ncoace, să fie cu lipici ca să-ți cadă cu tronc la inimă, frumoasă de s-o sorbi într-un pahar cu apă. Mai mult se insistă pe calitățile pe care tînăra fată trebuia să le dețină în postura de viitoare gospodină și mamă. Cum printre atribuțiile femeii revenea arta țesutului, a torsului, nu puține proverbe menționează necesitatea stăpînirii acestui meșteșug care presupunea un șir de acțiuni premergătoare, destul de dificile de care tot ea era răspunzătoare: semănarea inului și a cînepei, recoltarea lor, tunderea oilor la care participa și femeia, torsul firelor de lînă, după care urma prepararea culorilor: *Femeia harnică ține casa cu fusul*.

În cadrul familiei, bărbatul deținea autoritatea, supremația, el avea drepturi depline asupra femeii sale și asupra copiilor, în primul rînd pentru că susținea economic familia: (*Bărbatul e stîlpul casei. Bărbatul e cheia casei*), dar și din punct de vedere moral: *Bărbatul legea muierei*. În mai toate proverbele românești vedem supunerea femeii, condiția ei umilă, observații pertinente în imaginarul colectiv și pentru cuprinsul secolului al XIX-lea. Sofia Nădejde, în articolele publicate în revista „Contemporanul”, a evidențiat condiția inferioară a femeilor din popor și a încercat prin publicistica sa să schimbe viziunea generalizată asupra lor: „la biserică femeile stau în urmă, la zile mari femeia sărută mîna bărbatului; nu-i zice pe nume, ci bădică; pe drum merge în urma lui. În privința intelectuală ei cred pe femei cu mult inferioare lor, după cum și stăpînii credeau pe sclavi.”²⁰ De aici pînă la violență și rele tratamente aplicate femeii nu e decît un pas: „*Femeia nebătută e ca moara neferecată*” pentru că „*Bărbatul (e) crucea femeii*”. Lucrul acesta nu trebuie să mire, nu formează o poziție singulară în cadrul paremiilor românești, pentru că astfel de interpretări se găsesc și în alte spații geografice europene și nu numai. Cum remarcă ironic Gaster Moses, „Femeia în genere e tot așa de politico tratată ca la toate popoarele”²¹.

Atribuțiile celor doi actori ai cuplului sunt bine stabilite și tranșate în proverbe, bărbatul susține financiar și economic casa: *Unde nu-i bărbat în casă, Nu e nici pîine pe masă; Unde nu-i bărbat în casă, nici mămăligă pe masă*.

Numeroase sunt recomandările, sfaturile care se dau tinerilor în momentul în care decid să se însoare. Categoria proverbelor imperative povățuiesc ce este bine și ce nu este bine.²² Astfel, *Cînd te însori să te însori, iar să nu te măriți*, cu alte cuvinte, să se știe de la început cui îi revine rolul de conducător, cine deține autoritatea; bărbatul să fie bărbat și femeia femeie: *Nici lelea cu bîrneacă, nici badea cu altițe*; nu trebuie căutat un ideal feminin, căci acesta nu există: *Cine caută nevastă fără cusur, neînsurat rămîne*; bărbatul să caute o femeie care să-l ferească de pericolul geloziei: *Să-ți iei nevastă de casă nici urîtă, nici frumoasă*, pentru că *Nevasta frumoasă e belea la casă* și nu te poți încrede în credința femeii:

²⁰Sofia Nădejde, *Emanciparea femeii*, „Contemporanul”, 15 octombrie 1881, citit la <http://www.dspace.bcluj.ro>

²¹Gaster Moses, *Literatura populară*, citit la <http://www.digibuc.ro>

²²Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *ibidem*, p. 252.

Decît să păzești o femeie, mai bine un cîrd de iepuri; și totuși, mariajul este o necesitate, o intrare în rîndul lumii așezate: Însoară-te pînă nu-ți trece vremea.

Mult timp a circulat, nu numai despre femeile de la sate, ci și referitor la cele de la oraș, credința conform căreia femeia nu are nevoie de cultură, de educație, de emancipare, fiind suficiente virtuțile de gospodină și mamă, alături de calități precum curățenia (*Curățenia este darul de căpetenie al femeii.*), cinstea (*Femeia cinstită e soarele casei.*), modestia (*Modestia este frumusețea femeii.*), supunerea prin tăcere (*Tăcerea la muiere e cea mai frumoasă podoabă.*), hărnicia (*Femeia vrednică e coroana casei.*), înțelepciunea (*Femeia înțeleaptă își zidește casa.*) sau bunătatea ei: *Fericit este bărbatul care are o femeie bună.*

Paremiile surprind infidelitatea femeii pe care o blamează: *Cea mai mare rușine la orice muiere: al său bărbat a-și lăsa și la altul a alerga sau Muierea destrăbălată, dărăpănarea și necinstea casei sale*, recunoscînd drept un mare merit al femeii cinstea conjugală: *Femeia cinstită e coroana bărbatului.* Relațiile extraconjugale ale femeii erau aspru sancționate în trecut, în timp ce bărbatului i se tolerau aventurile amoroase în afara cercului conjugal. Delictelor grave precum adulterul, părăsirea domiciliului conjugal de către femei se pedepseau conform articolelor cuprinse în codurile penale care recomandau surghiunul vinovatelor la mănăstire sau aplicarea de bătaie, avînd drept consecință întoarcerea lor forțată în căminul bărbatului, chiar dacă plecarea lor fusese determinată de violențele repetate ale bărbatului. Potrivit unei cutume prescrise de biserică în secolul al XVIII-lea, femeia trebuia să plece în căutarea soțului, în cazul în care acesta o părăsea lipsind-o de suport economic. Ea trebuia să îl aștepte cinci ani, să dovedească cu probe și martori strădaniile ei de a da de urma soțului și abia apoi putea înainta tribunalului ecleziastic cererea de divorț.²³ Pare că numai prin virtutea cumințeniei, prin evitarea aventurilor erotice femeia poate să ajungă la nivelul bărbatului și chiar să-l depășească: *Femeia care-i cuminte îi mai mare decît bărbatul.* În unele situații, sensibilitatea colectivă pare să refuze cu obstinație orice calități ale femeilor, de aceea se recomandă în paremii vigilența *Chiar și cea mai bună femeie are o coastă de drac într-însa.*

Concluzii

Prin intermediul proverbelor se poate recompune o istorie a comportamentelor, a valorilor, a observațiilor și concepțiilor diverselor grupuri umane de-a lungul evoluției societății în diferitele etape ale istoriei. Ele reprezintă mici frînturi, expresii sintetice care rezumă viziunea colectivităților umane asupra vieții, lumii, psihologiei individului, într-un cuvînt oferă o cale de acces spre sensibilitatea afectivă a colectivităților în devenirea lor istorică. Care este în cadrul acestora locul femeii? Unul destul de clar, mărginit și discriminatoriu, în care se subvalorizează potențialul afectiv și social al femeii, alungată de pe scena marilor realizări înfăptuite de bărbați.

Se poate observa că în acest articol s-a operat intenționat o triere a proverbelor românești, urmărindu-le pe acelea care dau dovadă de misoginie, de discriminare în privința femeilor. A fost semnalat și faptul că discriminarea femeilor în proverbele românești nu reprezintă un fapt singular, devalorizarea lor fiind frecventă în paremiile multor culturi ca reflectare a unor mentalități colective din epoci istorice revolute.

Și totuși, sub prestigiul vechimii, al tradiției dobîndind girul unei autorități incontestabile în rîndul mulțimilor, ele se perpetuează și în prezent, atîta timp cît discriminarea socială a celor două genuri continuă să funcționeze, ca și cum mutațiile survenite în conștiința colectivă considerate în zilele noastre progres social nu ne-ar fi distanțat de erorile din trecut. Pentru a nu mă îndepărta de nota negativă indusă de aspectele prezentate, aș încheia cu o paremie interogativă care sugerează implicit și răspunsul, la fel de părtinitoare ca multe exemple prezentate: *Ce e mai rău decît o femeie?*

²³Constanța Vintilă-Ghițulescu, *ibidem*, p. 338.

BIBLIOGRAPHY

- Arion, Constantin C., *Despre prejudeții*, Conferință susținută la 3 martie, 1888, citit la <http://www.digibuc.ro>
- Avram, Arina, *Enciclopedia înțelepciunii*, Editura All, București, 2011
- Bernea, Ernest, *Civilizația română sătească* (ediție îngrijită de Rodica Pandele), Editura Vremea, București, 2006
- Bernea, Ernest, *Îndemn la simplitate*, Editura Anastasia, București, 1995
- Boldureanu, Ioan Viorel, *Cultură tradițională orală*, Editura Marineasa, Timișoara, 2006
- Brăileanu, Traian, *Teoria comunității omeneste*, citit la <http://www.digibuc.ro>
- Dicționar de proverbe românești, Editura Litera, București, 2011
- Fossier, Robert, *Oamenii Evului Mediu*, Editura Artemis, București, 2011
- Gaster, Moses, *Literatura populară*, citit la <http://www.digibuc.ro>
- Huț, Anca-Daniela, *Căsătoria în familiile boierești din Țara Românească și Moldova în secolul al XVII-lea. Între constrângeri cutumiare și interes*, în „Buletinul Cercurilor Științifice Studentești”, 15, 2009, pp. 87-95
- Lemny, Ștefan, *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*, Editura Polirom, Iași, 2017
- Liiceanu, Aurora, *Soacre și nurori: la cine este cheia?*, Editura Polirom, Iași, 2014
- Marian, Simion Florea *Nunta la români: Studiu istorico-etnografic comparativ*, București, Tipografia Carol Göbl, 1890, citit la <http://www.archive.org>
- Mieder, Wolfgang, „The Wit of One, and the Wisdom of Many” *Proverbs as Cultural Signs of Folklore*, în „Behold the Proverbs of the People”, citit la <http://jstor.org>
- Nădejde, Sofia, *Emanciparea femeii*, „Contemporanul”, 15 octombrie 1881, citit la <http://www.dspace.bcluj.ro>
- Păsculescu, Nicolae, *Literatură populară românească*, citit la <http://www.digibuc.ro>
- Pop, Mihai, Ruxăndoiu, Pavel, *Folclor literar românesc*, (ediția a II-a), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978
- Ruxăndoiu, Pavel, *Proverb și context*, Editura Universității din București, 2003
- Salánky, Zoltán, *Realități sociale oglindite în proverbe*, în „Anuarul de Istorie George Barițiu”, Series Humanistica, tom.X, 2012
- Taylor, Archer, *The Wisdom of Many and the Wit of One* în “Essays on the proverb”, editat de Wolfgang Mieder și Alan Dundes, 1994, p. 8.
- Vintilă-Ghițulescu, Constanța, *În șalvari și cu ișlic* (ediția a II-a), Editura Humanitas, București, 2011